

ՀԱՅԳՈՒՄԿ HAYTOUG

Դ. ՏԱՐԻ ԹԻԻ 7 ԱՊՐԻԼ 1984

Օրգան Արեւմտեան Ամերիկայի Հ.Յ.Դ. Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան

SPECIAL THANKS TO THE
SPONSOR OF THIS ISSUE OF THE
HAYTOUG,

GARY MAMIAN

GARY MAMIAN CONSTRUCTION,
INC.

Արևմտեան Ամերիկայի
Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան
Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան

ՀԱՅԴՈՒԿ

Պաշտօնաբերք-Ամսաբերք

HAYTOUG

A monthly publication of A.R.F.
Armenian Youth Federation
419-A W. Colorado Blvd., Glendale, Ca. 91204
(213) 243-4491

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

EDITORIAL

Ապրիլ 24, 1915: Խորհրդանշական թուական մը ամեն հայ անհատի համար: Հայկական Ցեղասպանութենէն վերապրողները կը յիշեն իրենց տառապանքները: Զաւակները կը յիշեն իրենց հայրերուն ջարդը, իսկ մենք՝ թոռները, կը տեսնենք թէ հակառակ բոլոր կառավարութեան փափաքին՝ մեզ բնաջնջելու իրրեւ ազգ, գոյատեւած ենք եւ սկսած «Պայքար»-ը, պայքար՝ ոչ թէ վրէժխնդրութեան համար, այլ, մեր նախնիներուն դէմ կատարուած ռեիդներուն ինչպէս նաեւ մեր բռնագրաւուած հայրենիքին վերադարձնելու համար: Եւ տակաւին, երբ 69 տարիներ անցած են այն օրէն երբ դարուս առաջին ծրագրուած ցեղասպանութիւնը տեղի ունեցաւ, թուրք ռեիդները ցարդ կը մնան անպատիժ, իսկ քաղաքակիրթ աշխարհը իր կարգին, կը փորձէ անտարբեր մնալ վերածնած հայ ժողովուրդին պահանջներուն դէմ:

Այս րոյտին հանդէպ, մենք կը ներկայացնենք մեր պահանջները: Այլեւս տկար ազգ մը չենք. չենք պայքարիլ գոյատեւելու համար, որովհետեւ իրրեւ անհատներ կամ ազգ, փշոած ենք րոյտ խոչընդոտները եւ յաղթած րոյտ դժուարութիւններուն: Ժամանակի ընթացքին թափանցած ենք «օտար» ընկերութիւններու մէջ, սորված ենք անոնց ապրելակերպին եւ սովորութիւններուն. եւ այդ պատճառաւ աւելի դիւրին պիտի ըլլայ մեզի համար մոռնալ մեր անցեալը, անարդարութիւնները, մերօրեայ պայքարը եւ....

Ապրիլ 24, 1984: Կեանքը աւելի հանգիստ կ'ըլլայ եթէ մոռնանք ջարդերը եւ մեր պատմութիւնը, բայց այսօր յաջողած ենք մեր սրտերուն մասած կռակը վերածել կատաղի բոցերու: Մեր երիտասարդները գոհաբերած են իրենց ամէնօրեայ հանգիստ կեանքը եւ երբեմն նոյնիսկ կեանքը: Անոնք նուիրուած են, եւ իրենց նուիրումին պատճառաւ՝ քանտարկուած օտար կառավարութիւններու կողմէ, կառավարութիւններ որոնք ոչ կը հասկնան մեր պայքարը եւ ոչ ալ կը փորձեն հասկնալ անոր պատճառը՝ մեր հիմ-

(Շար. 2րդ էջ

April 24, 1915. The date has a symbolic meaning for every Armenian: the survivors of the Armenian Genocide are reminded of the atrocities they had witnessed; their children are reminded of the loss of their grandparents; and we, the grandchildren, come to realize that despite the Turkish Government's attempt to exterminate our nation, we have survived and have begun the struggle not to seek revenge, but to seek justice for the unpunished crime perpetrated against our fathers. And yet, sixty-nine years after the start of this century's first genocide, justice has remained unserved, and the world continues to turn a deaf ear to the demands of the reborn Armenian People.

The key word here, however, is **demands**. We are no longer a victimized nation, we no longer have to struggle to survive, first as individuals in foreign lands, and then as a collectivity. No, we have come through these trying phases victoriously. Over the years, most of us have fully integrated ourselves into these "foreign" societies which no longer seem to be so foreign, we have learned their languages at the expense of forgetting our own, we have adopted their lifestyles. It is very easy to forget the atrocities, the injustice, the ongoing battle, amidst all of this newfound comfort...

April 24, 1984. Life may be much easier if we were to forget, but today, we have succeeded in rekindling the dying flame and turning it into a raging blaze. Our youth has sacrificed its easy ways of life and indeed, even life itself. They have sacrificed, only to find themselves imprisoned by foreign governments which neither share nor understand their struggle for freedom and justice. Yet, these same governments justify their own existence and power based on the very same principles of freedom and justice. Others, most of us, have vowed to pursue our national goals at all costs. We have committed ourselves to the fight, and we have nothing to lose.

We have succeeded in bringing our People to a position where it makes demands, rather than accepting the wrongdoing inflicted upon it. The Armenian Cause has been transformed into the Armenian National Liberation Struggle, and as the years pass since the Genocide, and the time span widens, we paradoxically come closer to reaching our goals. With each annual commemoration, the heat of the flame intensifies to the amazement of the world. The perpetrators of the gross crime had hoped that over

Cont. on page 2

Կեցցէ՛ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը

(Շար. Առաջին էջէն)

նական իրաւումները եւ տակաւին, այս նոյն կառավարութիւնները իրենք իրենց կանուանեն մարդկային իրաւանց եւ արդարութեան պաշտպան պետութիւններ: Իսկ մենք, մեր կարգին, վնասը ենք պայքարի մեր արդար դատին համար, որովհետեւ այս անարդար աշխարհին մէջ իբրեւ ազգ գոյատեւելու համար միայն մէկ միջոց ունինք, յարատեւ պայքար:

Իբրեւ ժողովուրդ դարձած ենք աւելի պահանջատէր, եւ այլեւս չենք ընդունիր մեր դէմ եղած անարդարութիւնները: Հայկական հարցը վերածած ենք Հայկական Ազատագրական Պայքարի: Իւրաքանչիւր անցնող տարիի հետ, աւելի մարտունակացած ենք եւ դառնալով պահանջատէր, կարծես աւելի մօտեցած ենք մեր երազներու իրականացման: Եւ ամէն Ապրիլ 24-ին, կը վերանորոգենք մեր ուխտը եւ կը հզօրացնենք մեր կոռուելու վնասկամութիւնը: Պատմութեան մեծագոյն ոնրագործները կը յուսային թէ ժամանակի ընթացքին իրենց գործած ոնիւնները կը մոռցուին, բայց թեւ վերապրողներու թիւը ժամանակի ընթացքին կը նուազի, սակայն անոնց տեղ կու գայ նոր սերունդ մը, սերունդ մը որ կազմուած է պահանջատէր երիտասարդութեամբ, որոնք գիտակցելով իրենց մարդկային իրաւումներուն կը պահանջեն իրենց իրաւումները ապրելու իրենց պայեմական հողերուն վրայ, ազատ եւ անկախ: Պայքարը այլեւս դարձած է ամէնօրեայ: Ապրիլ 24-ը այլեւս կը խորհրդանշէ ոչ թէ Եղեռնը այլ մեր վերածնած ազատագրական շարժումը:

Արդ, ընկերներ, եկէ՛ք անգամ մը եւս վերանորոգենք մեր երդումը՝ պայքարելու հայ ազգին իրաւումներուն համար, մէկ կողմ նետելով մեր առօրեայ զբաղումները, դիմագրաւելով ամէն տեսակի խոչընդոտներն ու շարունակենք կռիւր: Թող մեզ բանտարկեն, բայց չեն կրնար կասեցնել մեր յաղթական երթը: Անոնք չեն տեսներ որ մեր պայքարը արդար է եւ հետեւաբար չի կրնար ճգմուիլ: Չեն տեսներ որ մեզ ճնշելով անոնք պատճառ կ'ըլլան մեր պայքարին աւելի սաստկացումին:

Թող Ապրիլ 24-ը ըլլայ յատկանշական այդ օրը, երբ հայ ժողովուրդը իբրեւ մէկ բոլունցք, աշխարհին պիտի ըսէ. - Չենք կրնար մոռնալ մեր անցեալը ու նահատակները, չենք կրնար զիջիլ եւ երբեք պիտի չզիջինք, եւ վերջապէս առանց արդարութիւն ստանալու, մեր գէնքերը վար պիտի չդնենք: Նրբէ՛ք:

Պայքար մինչեւ յաղթանակ:

Cont. from page 1

time it would be forgotten. But even as the generation of survivors gradually disappears, it is being replaced by a new generation of angry youth which carries its Cause a step further from the actual Genocide: it demands its right to choose to live in its historical homeland without the threat of foreign domination. The struggle is carried on each day throughout the Diaspora. April 24th is merely a symbol of that struggle.

Let us, then, approach April 24th this year as an opportunity to consciously renew the commitment we have made, as a day during which we shun our daily routines in order to realize the intensity of that commitment. Yes, we are being harassed, persecuted, and suppressed by the forces which attempt to extinguish our flame once and for all. But those same forces fail to realize one thing: our struggle is irrepressible; it cannot be stopped in the face of this persecution. On the contrary, the result in point of fact is the further intensification of our fight. Let April 24th be the day upon which the Armenian People come together symbolically as one to remind the world that we will never forget, we will never compromise, and most of all, that without the rendering of justice, we will never surrender.

STRUGGLE UNTIL VICTORY!

Հ.Ե.Դ. Կ.Վ.Ի Խօսքը Քաղաքական Հաւաքին

Սիրելի ներկաներ՝

Արեւմտեան Ամերիկայի Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան Կեդրոնական Վարչութեան Կողմէ բարի գալուստ կը մաղթեմ բոլորիդ:

Ինչպէս գիտէք, այս երեկոն նուիրուած է Պեւ-կրատի մէջ բանտարկուած մեր ընկերներէն՝ Յարութիւն Լեւոնեանին եւ Բաֆֆի Էլպէքեանին, ինչպէս նաեւ միւս հայ քաղաքական բանտարկեալ-

Պաշար Մինչեւ Յաղթանակ

ներուն, որոնք յանդգնութիւնը ունեցան զոհելու իրենց անձնական ազատութիւնը աւելի բարձր ու վսեմ խնայելի մը համար:

Զուգադիպութիւն չէ եթէ վերջերս մեր հանրային ելոյթներուն մեծ մասը ունին իրրեւնապատակ այս կամ այն քաղաքական բանտարկեալի պաշտպանութեան համար գոյացնել բարոյական եւ նիւթական օժանդակութիւն:

Ուզենք կամ չուզենք, այսօր, զինեալ պայքարը մաս կը կազմէ Հայ Ազատագրական Պայքարին, եւ հետեւաբար քաղաքական բանտարկեալն ալ դարձած է անխուսափելի իրականութիւն մը մեր առօրեայէն ներս:

Որովհետեւ, հայ ժողովուրդը իր պատմութեան ընթացքին միշտ գնահատած է հայրենաշունչ ոգիով մղուած ոեւէ արարք, նոյնպէս մենք այսօր հպարտութեամբ կը յիշենք բանտի երկաթներուն ետեւ շղթայուած մեր ընկերները:

Վստահ եմ ձեզմէ շատեր հետեւեցան «Ասպարէզ»ի էջերուն մէջ արտասպուռող Լեւոնեանի եւ էլյէքեանի դատաւարութեան զանազան հանգրուաններուն:

Եթէ ձեզմէ ոեւէ մէկը կասկած ունէր մինչեւ այսօր այս եղած արարքներուն նկատմամբ, վստահաբար որ Լեւոնեանի պերճախօս, համոզիչ ու կտրուկ պատմական բացատրութիւնները եւ քաղաքական վերլուծումները՝ ուղղուած զինք ունկնդրող դատակազմի անդամներուն, անկասկած որ վերանորոգեցին իւրաքանչիւրիս սրտին մէջ այն արդարացի համոզումը եւ իրաւունքը մեր արդար դատը դարձնելու միջազգային կարեւորութիւն ներկայացնող այժմէական հարցի մը:

Հիացմունքով հետեւեցանք, հայ երիտասարդի մը արտասանած այնքան ճշգրիտ ու խորունկ բառերուն: Իր անսպառ ճիգերուն պայքարելու ոեւէ խեղաթիւրումի դէմ ըլլայ՝ իր թիրախին կապակցութեամբ թէ ընդհանրապէս հայ ազատագրական պայքարի իսկական մարդկային սկզբունքներուն հաւատարիմ մնալու ջանքին նկատմամբ:

Այս բոլորը առանց մոռնալու այն աննպաստ պայմանները, ըլլան անոնք ֆիզիքական թէ հոգեկան, որոնց տակ հարկադրաբար ան կը գործէր Պելկրատի հեռաւոր փերուն վրայ:

Իրապէս որ հպարտանքի արժանի էր ան:

Ընկերներ, այնքան ատեն որ հայ ժողովուրդը կարողութիւնն ունի ծնելու այսպիսի զաւակներ, մեր բռնագրաւեալ հողերու վերադարձը միմիայն ժամանակի հարց է:

Տխուր Օրուայ Մը Առթիւ

Ինչպէս անցեալ տարիներուն լսած էի, այս տարի եւս, երբ Ապրիլ 24ը մօտեցաւ, պաշտօնական ձայն մը ժողովի ընթացքին հաստատեց թէ Ապրիլեան Յեղասպանութեան օրը սուգի օր չէ մեզ համար, այլ պայքարի, յոյսի եւ զարթնումի օր մը: Օր մըն է ան, որ պէտք է դիմաւորել կայտառ ոգիով եւ ո՛չ սեւ հագուստներով ու եղեռական համերգներով:

Անգամ մը եւս մտահոգուեցայ եւ ինքզինքէս յուսախարուեցայ, որովհետեւ ես կը տխրիմ ու կը սգամ իւրաքանչիւր Ապրիլ 24ի ընթացքին երբ վերապրիմ ժողովուրդիս կրած աննկարագրելի ահն ու թողը, մանուկներու դժոխային հոգեվարքի ձայնը, աղջիկներու սարսափահար հեկեկանքը, թուրք զինուորին կոշտ ու կոպիտ ձեռքերուն մէջ, եւ տասնեակ ուրիշ անմարդկային տեսարաններ: Ես կը տխրիմ այն՝ եւ տունս նստած, արցունքը աչքերուս, կը կարդամ Մանկութիւն Զունեցող Մարդիկ, Որը Տուն Ծինեց, եւ այլ որբերու գրիչով սեւցած աղետալից էջերը: Արդեօ՞ք սխալ են ապրումներս. արդեօ՞ք դադրած եմ պայքարելէ միանալով մեծ մօրս վիշտերուն եւ արցունքներուն. արդեօ՞ք տակաւին զարթնաց չեմ. յուսահատ ե՞մ, թէ միթէ՞ անպէտք դարձած եմ:

Այս տարի որոշեցի լուռ չմնալ եւ յայտնել մտահոգութիւններս. որովհետեւ այս տարի չեմ ուզէր ինքզինքէս յուսախարուիլ եւ կ'ուզեմ հանդարտեցնել բոլոր այն երիտասարդ-երիտասարդուհիներու հոգիները, որոնք կ'ու լան ու կը ողբան Ապրիլ 24ին:

***

Ապրիլ 24, 1915ը կը խորհրդանշէ ո՛չ միայն հայ ժողովուրդին, այլ բոլոր մարդկութեան պատմութեան մէջ ահռելի էջ մը: Այն՝ օրն է հայկական Յեղասպանութեան. այդ օր, մէկ ու կէս միլիոն ժողովուրդ անյայտացած է երկրագունդի երեսէն, թուրքին բարբարոս ձեռքերուն զոհ երթալով: Դժուար է, եթէ ոչ անկարելի, գտնել հայ ընտանիք մը որ չբաղկանար ջարդերէն վերապրած մեծ հայրէ կամ մեծ մայրէ մը: Աւելի դժուար է ճառել մեծ հայր մը կամ մեծ մայր մը, որուն աչքերը չոր կը մնան երբ ան պատմէ Տէր Զօրի անապատի կիզիչ արեւին մասին: Իսկ թողնիկին համար, անկարելի է լսել այս ահաւոր պատմութիւնները ու մնալ անտարբեր:

Իւրաքանչիւր Ապրիլ 24ին, օր մը որուն գոյութենէն կը վախնամ մանկութենէս ի վեր, ինծի համար անկարելի կը դառնայ զսպել ներքին յուզումս. եւ ինչո՞ւ չէ, կը յուզուիմ ու կուլամ,

Կեցցէ՛ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը

արցունքներու ամէն մէկ հոսող կաթիլը իշխալով ի յիշատակ այն նահատակներուն որոնք ըս-պաննուած են ընտանիքով եւ այսօր չունին մէկը այս աշխարհիս երեսին, որ լայ իրենց համար: Ես, ծնրադիր կու լամ բոլոր այն հանճարեղ բա-նաստեղծներուն համար, որոնք կարողական ուժն ունէին արմատով ցնցելու բոլոր մարդկու-թիւնը երկրագունդին վրայ, եթէ իրենց գլուխը չճգմուէր ժայռերու ծանրութեան տակ: Ես կուլամ բոլոր այն երգահաններուն համար, որոնք պիտի ամչցնէին Պէթովէններն ու Շոփէնները, եթէ չխենթանային անոնք սարսափ պատճառող տեսա-րաններուն չղիմանալով: Ես կուլամ, եւ թող լայ բոլոր հայ ժողովուրդը իւրաքանչիւր Ապրիլեան զոհի համար: Անդին ունինք Ապրիլ 25ն ու 364 օր պայքարելու, զարթնելու եւ պարտապահանջ ձայները մեր, լսելի դարձնելու: Յառաջիկայ ամիսներուն, ծաղիկներու եւ եւրոպական անու-շաբոյր ուտելիքներու մէջ կորսուելու փո-խարէն, (այս կամ այն նպատակով) պայքարի՛նք եւ կռուի՛նք ու հանգիստ խղճով եւ մաքուր սրտով լա՛նք Ապրիլ 24ին, ի յարգանք բոլոր այն նահա-տակներուն որոնք ինկան Միջին Արեւելեան օտար հողի կարմիր աւազին վրայ:

Յարգանք Ձեզի: Վ. ԵԱԳՈՒՊԵԱՆ

Պէտք է Որոշել

Աւելի քան 65 տարիներ անցած են այն օրերէն, երբ Արեւմտահայութիւնը իր պապենական հո-ղերէն բռնի միջոցներով հեռացաւ, երբ աւելի քան 1.5 միլիոն խոնարհներ նահատակուելով հե-րոսացան եւ երբ Ազատ եւ Անկախ Հայաստանը իր անկախութիւնը կորսնցուց, ստեղծելով Սփիւռ-քահայութիւնը: Աւելի քան 65 տարիներ անցած են այդ օրերէն երբ համայն աշխարհի անտարբեր աչքերուն առջեւ ամբողջ ժողովուրդ մը տառա-պեցաւ այնպիսի ձեւով որ մինչ այդ աննախըն-թաց էր Աշխարհի պատմութեան մէջ:

65 տարիներ անցած են եւ այսօր տակաւին կը գտնուինք նոյն վիճակին մէջ: Մեր հայրե-նիքին հողերուն հսկայ մասը բռնազրաւուած է փարդարարին կողմէ, իսկ ներկայ Հայաստանի պայծառ երկինքը տակաւին խաբանուած կը մնայ ամպերով:

Այս պատճառաւ է, որ ծնունդ առած է հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութիւնը, բաղկացած հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարի դրօ-շակակիր երիտասարդներէ: Եւ այս պատճառաւ է որ հայ երիտասարդ դաշնակցականներ թուրքիա-յէն եւ Խ. Միութենէն իրենց արդար պահանջ-

ներէն զատ, պահանջներ ունին նաեւ հայ ժո-ղովուրդէն, որու ազատագրութեան համար է որ անոնք կը պայքարին եւ կը զոհուին:

Այո, մենք պահանջներ ունինք ձեզմէ ով հայ ժողովուրդ:

Ամէն մէկ հայ անհատ, այնքան ատեն որ ինքզինք հայ կը զգայ, պարտաւորութիւններ ունի հայութեան հանդէպ: Ամէն անհատ ստիպ-ուած է ոչ թէ բարոյապէս, այլ նիւթապէս եւ կանոնաւոր կերպով իր օժանդակութիւնը բերել որեւէ հայ կուսակցութեան, որովհետեւ անոնք կ'աշխատին հայկական արդար դատը լուծելու համար:

Իսկ հայ երիտասարդութեան հանդէպ, մենք աւելի պահանջատէր ենք:

Երբ աշխարհի չորս ծագերուն այսպէս կոչ-ուած «խելացի խենթեր» ամէն ինչ իրենց աչքը առած յստակ կերպով պատերազմ յայտարարած են թշնամիին դէմ:

Երբ երիտասարդ մարտիկներ ամբողջ կեանք մը զոհարեցին հայ ժողովուրդին պաշտած ազատութեան բազինին,

Երբ տակաւին ուրիշներ քսանէ մինչեւ ցըկ-եանս բանտարկութեան կը դատապարտուին որովհետեւ փորձած են Հայ Դատին լուծում մը գտնել:

Հայ երիտասարդին օտարամոլութիւնը եւ մա-նաւանդ անտարբերութիւնը՝ Հայ Դատին հանդէպ, անընդունելի է մեզ համար:

Ամէն հայ երիտասարդ, պէտք է քաղաքա-կան կուսակցութեան մը անդամ ըլլայ, յառաջ տանելու համար հայ ժողովուրդի ազատագրա-թեան դժուարին պայքարը: Չեմ ըսեր ան պէտք է ըլլայ դաշնակցական մը անպայման, ո՛չ, թող ըլլայ ռամկավար, կամ հնչակեան, սակայն իր բաժինը ուղղակի կերպով թող բերէ հայկական դատի լուծման աշխատանքներուն:

Ներկայի այս պայմաններուն մէջ, երբ ձու-լումը հետզհետէ մեզ կը լափէ, կը կարծենք, որ իւրաքանչիւր հայ երիտասարդի 2 ճամբայ կայ միայն: Կամ այն է որ ան կ'անդամակցի որեւէ հայ կուսակցութեան մը եւ կ'աշխատի լուծում մը գտնել իր դատին եւ կամ այն է որ ան պատիւը կը կորսնցնէ ինքզինք հայ կոչելէ, որովհետեւ իրաւունք չունի: Ծայրայեղութիւն: Թերեւս: Բայց այս աշխարհի մէջ միայն ծայրայեղութեամբ տեղ կը հասնինք. որովհետեւ հայ ժողովուրդին առջեւ կայ դաշնակցութեան նշանաբանը՝ Մահ կամ Ազատութիւն: Կամ ազգովին Ազատութիւն կը ստանանք, կամ ալ ցուլման իրրեւ արդիւնք պատճառաւ կը մեռնինք իրրեւ ազգ:

Այս է դառն իրականութիւնը:

Մ. Պ.

Չեմ Կ'ըրճար Խուսափիլ Մեր Դատաստանէն

Outbursts: An Outline

Often they ask me,
The poet,
Why is it
That
I suffer so
In solitude
Or otherwise
The way
They say
One's not supposed to;
Yet others
Ask me,
The revolutionary,
How do I believe
In a struggle
Vehemently so
The way
They say
One's not supposed to;
People ask me,
The lover,
How can I
Make love to it so
When
At least for now
They say
It can't be touched
Nor made love to
The way
They say
One's not supposed to;

Even you
All of you sometimes
Ask me
The prisoner,
Why do I do
Or did
In life
All the wrong things
That I did or do
Which
You say
One's not supposed to;

I,
The human,
Do
All the things
I do
In the way
I feel or
I think
Which

You say
One's not supposed to
Because
I believe in doing
What I'm supposed to
The way
My conscience
The purest
Dictates me to.

Viken H.

Being An Armenian

It has been a year since I've attended an Armenian school. Yes, it has been over a year since I have taken an Armenian language, history, or religion class. And sometimes I wonder, am I forgetting my Armenian, and am I slowly forgetting how to be an Armenian?

Maybe I think I am forgetting my Armenian because I do not remember all the long words I learned in the eighth grade two years ago. Or maybe it is because I don't remember the details of some of the battles I learned in Armenian history. And I worry, am I forgetting my Armenian?

But this can not be true. At an Armenian gathering, I listen to two people speaking my language. I start to laugh as I understand the joke the woman tells her friend. I sing the songs of war and of joy, the songs of old Armenia. Sometimes I find myself thinking in Armenian. It is at times like these I am certain that I have not forgotten my Armenian, nor have I forgotten how to be an Armenian. For being an Armenian does not depend upon which school you go to.

Being Armenian, is having an Armenian mind. And I am proud to say, I have an Armenian mind.

Sophie Chahinian

Կեցցէ՛ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը

ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ ՄԸ

1915 Ապրիլ 24:

Իթիքհատական Թուրքիան՝ հաւատարիմ յաջորդը Համիտի, գործադրութեան կը դնէր հայաստանութեան ծրագրի կարեւորագոյն մէկ ֆայլը: Գլխաւէ՛ հայ ժողովուրդը ու մարմինը պիտի մեռնի ինքնաբերաբար: Վերձո՛ւր հայ ազգի դեկավար դասը ու ժողովուրդը իր գլուխը կորսնցուցած կարելի պիտի ըլլայ քչել հոն ուր որ պէտք է:

Եւ այսպէս հայ ժողովուրդի ընտրանին՝ կուսակցական գործիչներ, ուսուցիչներ, գրագէտներ, խմբագիրներ, իրաւաբաններ ու նոյնիսկ երեսփոխաններ կը ձեռքաւորուէին առանց ոեւէ ամբաստանութեան ու կ'աքսորուէին — աքսորի ճամբան սպաննուելու համար միայն: Աւելի քան 1500 մտաւորականներ զոհ կ'երթային սաղայական այս ծրագրին, ու Թալաթներ եւ Էնվերներ ամենայն ազատութեամբ կը ձեռնարկէին բնաջնջումը երեքհազարամեայ ազգի մը: Մրագիրը պատմականօրէն հիմնաւորուած էր, հայ ժողովուրդը հաւատարիմ իր ղեկավարներուն, առանց անոնց կը նմանէր անհովիւ հօտի մը, անհայր ընտանիքի մը:

Երկու հազար տարի առաջ, նուաճելու համար Հայաստանը, Անդոնիոս Հոռովմէացի զօրավարը Եգիպտոս կը տանէր Արտաւազդ Երկրորդը զըլխատելու համար զայն ու գրաւելու անգլուխ երկիրը:

451 թուին հայկական բանակը կը տարտղնուէր Վարդանի սպանութենէն ետք, հայ զինուորը իր գլուխը կորսնցուցած:

Անին գրաւելու համար Բիւզանդիոն կը տարուէր Գազիկ թագաւորը ու հոն կ'ողորար կորուստը հայկական Բագրատունի հարստութեան:

Յոյները Անիի անկումէն յետոյ, հայ նախարարներուն կը կաշարէին դաղթելու Կիլիկիա, վստահ ըլլալով, թէ անոնց պիտի յետեւէին հայ ժողովրդային զանգուածները, յաւատարիմ ոչխարներու նման:

Ուստի, 1915-ին ի՞նչ կրնար ընել անգլուխ մարմինը հայ ժողովուրդին: Ի՞նչ կրնային ընել անդեկավար մնացած կուսակցութիւնները, առանց ուսուցչի մնացած ուսանողութիւնը: Ինչպիսի՞ ահազանգ կրնային հնչեցնել անխմբագիր

մնացած հայ թերթերը. ինչպէ՞ս պիտի կոռէին անխմբապետ ֆետայիները: Եւ պատասխանելով այս հարցումներուն Երիտասարդ Թուրքերը այն եզրակացութեան եկան թէ իրենց արշաւը պիտի յաղթանակէր անպայման ու կարելի պիտի ըլլար, «միայն մէկ հայ թողնել այն էլ թանգարանում»: Ու հակառակ տեղի ունեցած մասնակի ինքնապաշտպանութեան, Արեւմտահայաստանը պարագուեացաւ հայերէ ու ծրագիրը իրագործուեցաւ:

Բայց, ոճրագործ Թալաթ հեռատես քաղաքագէտ էր, ու իր յաջորդները այսօր իսկ կը զգան անոր գործին ու խոսքին ազդեցութիւնը: «Այս գործերէն (°) ետք հայկական հարցը 50-60 տարի ետ պիտի նետուի՝ ըսած էր ան, ու իրապէս ջարդերէն 50-60 տարի ետք է, ոճրագործի պատժուելէն 50-60 տարի ետք է որ Հայկական Նեմեսիսը ու արդարադատ բազուկը եկած է արդարութիւն պարտադրելու Օսմանեան պետութեան յաջորդներուն:

Ապրիլ 24, 1984, միայն հանգրուան մը պայքարի բոլոր ճանապարհին վրայ, վերապրած հայ ժողովուրդը կը զգայ ազատութեան սառսուրներ իր երակներուն մէջ. թուրք պետութիւնը կը զգայ արդարութեան խենջալին ծայրը իր մորթին վրայ. հայ երիտասարդը գիտէ իր պարտաւորութիւնը իր ուսերուն վրայ, ու վստահ եղէ՛ք, ան պիտի հասցնէ այս պայքարը իր յաղթական լրումին. անկասկած:

Վ.Ա.

1973ին Ալեհեր Խեհթ Մը

The Fiftieth Anniversary of The Genocide

1965 marks the fiftieth anniversary of the Armenian Genocide. It marks the revitalization of the Hai Tad, and the political renaissance of the Armenian people. Thus, it is a very significant date in modern Armenian history.

With the advent of the Cold War, which divided the world into two distinct spheres of East and West, the Armenian people faced a dilemma: Were they to support Soviet Armenia, in the Soviet Camp, who was recognized as an "Eastern" country, or were they to remain in the Western camp, considering most Armenians in the Diaspora lived in "Western" countries?

This internal division of having to deal with a dilemma that had little to do with the Hai Tad made it virtually impossible for Armenians to work to get to the crux of the Armenian Question.

However, by 1965, as a detente approached between the East and West, and as tensions generally eased on the international level, Armenians realized that if the Hai Tad was to be pursued effectively and successfully, internal struggles had to be ended. To end these struggles, the ARF suggested that first and foremost, the Hai Tad had to be taken out of the context of the East-West struggle, and put on a separate level. We had to separate ourselves from being concerned and divided over the East-West struggle; we had to become more neutral on the issue and try not to deal with issues that were not directly attached to the Hai Tad. So, by 1965, this new attitude of isolating the Armenian question as a single and separate matter took root, and continues to be our policy.

Also by 1965, the Armenian Diaspora was well settled and founded; it was organized to a point where it had schools, churches, cultural, benevolent, and political organizations, and had gained prestige and financial power. But the communities of the Diaspora came to realize day by day, that although it had accomplished a great deal in twenty years, and had firmly rooted itself in the community of its residence, sooner or later it would lose its identity as an Armenian community, and cease to exist, unless the Hai Tad had been resolved. This realization became a conviction, and led to the intensification of involvement and work in the Hai Tad. A greater effort was made by the political parties to work together, or at least towards a first-step goal.

In the other arena, the end of Stalinism in 1953 permitted much better conditions on the national level for Armenians.

Soviet Armenia, which had for years been silent on the issue of the Genocide, now had a monument, the "Dzeedzernagapert" erected near Yerevan dedicated to the martyrs of the Genocide. Armenian writers, who had ignored the modern history of the Armenians now began to write about the Armenian Liberation Movement, the Genocide, the Battles of May, and the creation of the Independent Republic of Armenia. Later, even a monument, the "Sardarabad Monument" was built in Armenia commemorating the Battle of Sardarabad. This monument tied the existence of present day Soviet Armenia with the free government of independent Armenia.

On the fiftieth anniversary of the Genocide, the Armenian political parties, especially with the initiative of the ARF, organized demonstrations and rallies all over the Diaspora. These demonstrations and rallies transformed April twenty-fourth to a day of political demands; it would no longer be a day of mourning. At the same time, several approaches were made to governments and international bodies all over the world, presenting the demands of the Armenian people. Unfortunately, all these demands were met with indifference and apathy from the governments and public opinion. Nevertheless, these continual demonstrations and rallies served an important purpose in awakening and educating the political consciousness and awareness of the Armenian people; the spirit of demand was raised.

The spontaneous outburst of Armenians in Soviet Armenia on April twenty-fourth, 1965, is especially noteworthy. Thousands filled the streets yelling and demanding "Our Lands." Such a political demonstration was unprecedented under the Soviet regime.

Beginning and since 1965, the Armenian political parties have cooperated with each other (more or less). A political formula was ultimately agreed upon that would provide a common denominator from which to work collectively for their political goals and from which they could present a united and solid front to the entire world. This formula is that, "Armenian lands must be returned to their lawful owners; the Armenian people and all Armenians must have the right to live on their lands." This formula would avoid internal divisions.

The formula also provided that top priority would be given to the demand that Turkey return all Armenian lands under its domination and that the Armenian people settle there. Thus, an indication that the struggle against Turkey is our top priority was made.

On the standpoint of territorial demands, all Armenian political parties agreed that the region of Gharapagh, Akhalkalak, and Nakhechevan be annexed to Armenia. Soviet Armenian writers have also made similar demands.

Իսկ 1975Էն Ի Վեր Սեւահեր Խեցթեր

«ՀՈՐԻԶՈՆ»

This united position since 1965 by the political parties in no way signifies that each party has conceded its individual ideology, purpose, political views, or methodology.

Soviet Armenia has also shown some favorable signs to the Hai Tad. Besides the erection of monuments and the writing of various articles and books about the Armenian independence movement and the Genocide, even high Soviet Armenian officials visit the "Dzeedzernagapert" every year on April twenty-fourth.

However, Soviet Armenia as a government still has not officially recognized the existence of the Hai Tad, and has no demands from Turkey. In the event that Soviet Armenia takes on its responsibility of the Hai Tad, all the Armenian political parties will certainly support it. But meanwhile, the pursuit of the Hai Tad continues to remain in the hands of, and as a responsibility of the Diaspora.

S.L.W.

Turkey's Working Plan and Trade Unions

The working class' emergence as a force in Turkey was closely related to the rapid postwar industrialization. The mechanization of agriculture which released many peasants from the agricultural sector led to massive migrations. Soon, the number of manufacturing workplaces doubled and the working class became increasingly concentrated in great numbers in large factories.

Even though the Kemalist government showed a paternalistic interest in labor problems, it disallowed any self-organization or strikes of workers. In July 1952, 150,000 workers were organized in the government sponsored Turk-Is (Turkish Trade Unions' Confederation) labor union.

The Constitution of 1961 provided a great scope of social and political critical thought. Strikes, now legalized, became commonplace. Parallel to a rapid industrial and economic growth, the 1960's witnessed the transformation of a young working class into a militant and well organized sector and the Turk-Is leadership found it more and more difficult to cope with the ever radicalizing worker's movement. As a result of never ending strikes, several unions were suspended. These latter came together and formed DISK (Confederation of Progressive Trade Unions). Until its suspension by the military in 1980, DISK remained the independent organization of radical workers. From 1967 on, several attempts were made to curb DISK. Laws were passed to this effect. In response to these measures, hundreds of thousands of workers went on strike.

The 1971 military coup and subsequently the Republican Peoples Party (RPP), failed to contain the rapidly unionizing working class' combativity.

The right-wing government of 1975-77 promoted the growth of fascist movement under the conservative Justice Party. Soon, the fascist movement confronted the organized working class openly, it penetrated workplaces where its members terrorized trade unionists and increasingly acted to break strikes.

By 1980, the Turkish economy was in a shambles. While producers could not produce (industry operated on average at a mere 49.3% of capacity), the leaders found it increasingly difficult to rule. The parties failed to agree on a president, and were unable to implement measures to redress the economy.

The junta of the Sept. 12, 1980 coup faced the task of eliminating anarchy and restructuring the economy. However, any success would have to depend upon the capability of maintain low worker wages and suspend trade union activity - i.e. right to strike.

The military passed several laws restricting the freedom of trade unions by taking certain measures to discourage union membership and making possible for the government to close down trade unions at the least excuse. Another set of restrictions limited the occupations of workplaces where strikes may be held - i.e. a trade union must announce a strike at least 6 days in advance and is held responsible for any damage resulting from this strike.

Since the coup, the working class, having lost its autonomy and organizational power, has become passive. However, with any relative democratization of the current regime, workers' discontent will resurface and unless the government takes tangible measures to satisfy the workers' demand, this explosive situation will prevail for a long time.

Summarized by Shaghig Israbian
from Merip Report

"The problem with the Armenian-American Youth is that it is too young. By the time it becomes old enough, it ceases to be the Youth." —

S. Berberian.

Կեցցէ՛ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը

THE THIRD GENERATION

"Almost seventy years have passed,... those who were actually responsible for the Armenian Genocide have long since disappeared,... the survivors have lived full prosperous lives in new lands, providing their children with comfortable and promising futures,... let bygones be bygones..." Yes, it is true that we, the Armenian Youth of today, the third generation since the Genocide, have never actually suffered the atrocities of the Turks, we have not starved to death under the blistering sun in Der el-Zor, we have not been forced to flee for our lives, to protect ourselves from the onslaught of Turkish soldiers. Many of us can only barely remember hearing our grandparents tell the stories of how they managed to survive while watching their family members being slaughtered before their eyes. And yet, our third generation has launched its struggle for national liberation, a struggle which utilizes every possible means in order to achieve its goal.

Why? What is it that drives these youths to sacrifice all the comfort they are able to enjoy in order to pursue the ideal of returning to the homeland? Observers claim that the new armed struggle is the product of frustration, of desperation. Perhaps this is true. But what is the driving force behind the movement coming to life decades after the final blow was thought to be dealt?

A glance at our recent history is enough to provide the answers. Indeed, the third generation has not suffered **directly** at the hands of the Turkish Government, but it has been forced to adapt itself to the consequences of the Genocide. The obvious consequence is that the third generation has never been able to determine its own destiny. With the forced deportation of its forefathers from the Armenian homeland, it has had no choice but to establish itself in the countries of the Diaspora. As a result, it has had to assume a refugee status due to the fact that many of the countries in which it has attempted to flourish have become war-torn, only forcing the third generation to seek a new temporary home.

The less obvious but equally powerful consequences are many:

1.-The creation of the Diaspora in itself implies a certain duality for the Armenian Youth. The dilemma of having to differentiate between loyalty to the Armenian Nation and its Cause or to serve the Diasporan country, defend its interests, and if

necessary, sacrifice for it, is a very real one for many Armenians, especially when the two interests are in direct conflict with each other. As a result, many Armenians, taking the easier route, choose to identify themselves as Americans, French, Greek,..., rather than to overcome the dilemma;

2.- Despite this dilemma, those who have not chosen the easier route have a strong sense of obligation to take action to rectify the wrong which has been perpetrated against the Armenian People. After fifty years of trying to survive as individuals in foreign lands, the first and second generations have given birth to young Armenians who can take the struggle a step further, disregarding their own individual advancement and prioritizing their national interests. They realize that had it not been for the Genocide, they would probably still be occupying their historical homeland.

3.- It is unfortunate that the sense of obligation described above is strong in only a minority of the third generation. The majority, assuming of course that it has not completely assimilated, is left with the struggle to maintain its Armenian identity and to fight against the constant and inevitable assimilation process. It is a perpetual battle which, once won, leads to the greater liberation struggle.

And this liberation struggle is one which will continue and further intensify each day that the Turkish Government chooses to disregard it. Many Armenians are faced with the threat of assimilation, but we, the minority, have confronted the enemy equipped with an irrepressible weapon: the memory of the Genocide strengthened by the reality of the Diaspora.

AREKAG

Կեցցէ՛ Մեր Նոր Յեղափոխականները

ՀՈԳԵՎԱՐՔԸ

ԾԱՆՕԹ.— Սույն պատմուածքը առնուած է Ֆիլիպ Զաքարեանի «Որբը Տուն Եինեց» գիրքէն:

Չեմ գիտեր, թէ մայրս դժոխք զնաց թէ զրախտ: Բարի, լուռ կին մըն էր. ամբողջ օրը աղօթքով կ'անցնէր: Երեսունհինգ տարիներէ ի վեր կոյր էր, եւ դժգոհ չէր իր կուրութեանը համար: Ինծի այն տպաւորութիւնը տուած էր, որ եթէ կարելի ըլլար աչքերը բանալ՝ պիտի մերժէր: Չեմ ուզեր միտթարուիլ: Տառապանքէն հաճոյք կը զգար: Ինծմէ յաճախ կը խնդրէր, որ իրեն կարգայի Գրիստոսի խաչելութեան պատմութիւնը ու կու լար ժամերով: «Ձգէ՛ որ լամ, ձգէ՛ որ լամ» նախադասութիւնը ամէնէն աւելի գործածական էր բերնին մէջ: Գործէն վերադարձիս՝ կը գտնէի զինք անկիւն մը, լաթի կտոր մը ձեռքը, հասարակ լաթի կտոր մը, որ տեւապէս կը համբուրէր ու կու լար: Եթէ առնէիր լաթի կտորը ձեռքէն, «Ձգէ՛ որ լամ, ձգէ՛ որ լամ», կ'ըսէր: Գիշերները չէր քնանար, վերմակիս տակէն կը դիտէի զինք, բարձր գրկած կ'ըլլար ու կու լար: Երբեմն օրօրի նմանող մեղմ եղանակ մը կը լսէի: Երբեմն ալ, դէմքը վերմակին վրայ՝ ժամերով անշարժ կը մնար: Մաղերը նօսրացած էին ու քանի մը արծաթ թելերու խուրձեր կը կախուէին վար: Երբեմն ալ, ճիշդ հակառակ դիրքի մէջ կ'անշարժ փանար. դէմքը երկինքին ուղղած, ձեռքերը աղօթքի ձեւով կէս մը բարձրացուցած: Մեղմ, շատ մեղմ ժպիտ մը կ'ուրուագծուէր դէմքին վրայ: Երբեմն կ'իջնէր մահճակալէն, կը մօտենար անկողինիս, կը սեղմէր գլուխս կուրծքին, մատները մազերուս մէջ կը մխրճէր. ցաւ կը պատճառէր ինծի. ես անշարժ, կ'ենթարկուէի իր գգուանքին: Ու ապա, գլուխը կը զնէր բարձիս ծայրը ու կը հեկեկար ժամերով: «Վաղը գործի պիտի երթաս, աղջիկս, ես վերադառնամ տեղս», կ'ըսէր: «Հոգ չէ, հոգ չէ, մայրիկ», կ'ըսէի: Յուշիկ ոտքի կ'ելլէր, կ'երթար դէպի պատուհանը, ու կը քարանար հոն մինչեւ լուսարաց: Կը սպասէր մահուան ժամանումին:

Մահը անծանօթ մը չէ ինծի. իր ներկայութիւնը միշտ զգացած եմ մեր սենեակին մէջ: Կարծէք միշտ երեք հոգի եղած ենք մեր տան մէջ. մայրս, ես եւ մահը: Գործիս մէջ ալ, հիւանդներ խնամած ատենս, յաճախ մահուան մօտիկութիւնը զգացած եմ, բայց ո՛չ այնքան շօշափելի, որքան մեր սենեակինը:

Մայրս իր ժամանակը կ'անցնէր փոքրիկներուն բուրդէ գուլպաներ հիւսելով: Կը շարէր վրայ վրայի, կը համրէր՝ մէկ, երկու, երեք, չորս, հինգ, կը համբուրէր զանոնք, ասիւրովը կը տաքցընէր ու ինծի կու տար, որպէսզի աղքատ փոքրիկներուն բաժնէի: Հինգ զոյգ գուլպայէ աւելի չէր պահեր քովը միաժամանակ:

Հիւանդանոցէն վերադարձիս, ժամերով կը նստէի կողքին. չէինք խօսեր. ձեռքս կը զնէի ուսին՝ առանց ճնշելու ու միւս ձեռքովս կը հահահեղէի գուլպայ հիւսելը ու կը դիտէի դէմքը: Անարիւն ու ճերմակ դէմք մըն էր. գլուխը վար կախուած կ'ըլլար. երեսները կեանքէ պարպուած էին, ու ծածկուած հազարաւոր փոքրիկ կնճիռներով. կարծէք ձիւնով ծածկուած դաշտ մըն էր, որուն վրայ անձրեւած ըլլար: Արցունքի կաթիլները կը սկսէին հոսիլ փոքրիկ կնճիռներուն վրայէն: «Աղջիկս, դուն սէր ու ժպիտ չտեսար իմ պատճառաւ», կ'ըսէր: Ձեռքովս բերանը կը զոյցէի, «Իմ սէրս ու ժպիտս դուն ես, մայրիկ», կ'ըսէի: Չէի ձգեր, որ շարունակէր, զիտէի, որ պիտի ըսէր, «Տաքուկ բոյն մը չկազմեցիր, իմ խաւարս քու բաժինդ եղաւ, դուն ինչո՞ւ այսպէս պիտի ըլլայիր, ո՞ր մեղքիդ համար. ա՛խ. անո՛նք, անո՛նք»:

***

«Անոնք»ը թուրքերն էին: Ոչ մէկ անգամ «թուրք» բառը չէի լսած մօրս բերնէն. միշտ «անոնք» կ'ըսէր:

Երբ այս տողերը կը գրեմ, ձեռքերս կը զոյգան:

Ո՛չ մէկ գաղտնիք ունէր մայրս ինծմէ. աչքերս հեշտութեամբ կը թափանցէին հոգիին խորերը. ընդարձակ աւազան մըն էր վշտով եւ ատելութեամբ լեցուն: Կը նայէի աչքերուն մէջ ու մարմինս կը մսէր: Այդ անլոյս աչքերուն մէջ անջնջելի պատկեր մը կար... Հինգ փոքրիկ մանչերուն եւ ամուսնոյն գլուխները, անջատուած մարմիններէն՝ շարուած էին հոն: Ինք աչքերովը տեսած էր այդ նախճիրը: «Անոնք», Մարաշի դէպքերուն, իր աչքին առջեւ մօրթած էին իր սիրելիները: Ինք, նուազած՝ կ'իյնայ անոնց յօշոտուած մարմիններուն վրայ: Ոճրագործները հրացանի կոթով հարուած մը կու տան գլխուն ու մեռած կարծելով՝ կը հեռանան: Ես այդ դէպքին, վեց տարեկան էի ու կը գտնուէի մօրաքրոջս տունը: Երբ մայրս մեր քով բերին, աչքերը քողարկուած էին թանձր, սեւ, անթափանց մառախուղով մը: Այս պատկերը կը դիտեմ աչքերուն մէջ: Այս փոքրացած դէմքին վրայ, այդ անթիւ

Կեցցէ՛ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը

կնճիռները կը պատմեն մեր պատմութիւնը, ա՛յն նեղութիւնները, որոնց մէջէն անցանք մինչեւ իմ հիւանդապահութեան վկայական ստանալս՝ Պէյրութի մէջ:

***

Մայրս գլուխը կը բարձրացնէ ու հագիւ լսելի ձայնով մը կ'ըսէ. «Աղջի՛կս, առ Ս. Գիրքը եւ Քրիստոսի խաչելութեան պատմութիւնը կարդայ»: Կ'առնեմ Ս. Գիրքը ու կը կարդամ:

Երանի՛ հոգւով աղփատներուն, վասնզի երկընքի թագաւորութիւնը անոնց է:

Երանի՛ սգաւորներուն, վասնզի անոնք պիտի միխթարուին:

Երանի՛ հեգներուն, վասնզի անոնք պիտի ժառանգեն երկինքը:

Երանի՛ անոնց, որ անօթի ու ծարաւ են արդարութեան, վասնզի անոնք պիտի կշտանան:

Երանի՛...

«Երանի՛ սգաւորներուն, վասնզի անոնք պիտի միխթարուին»,

կը կրկնէ մայրս: «Բայց ե՞րբ, ո՞ւր... Այս հոգիով ես միխթարութիւն չեմ կրնար գտնել, որովհետեւ չեմ կրնար սիրել, չեմ կրնար մոռնալ: Ա՛յս սառնամանիքը», ցոյց կու տայ մարմինը, «սիրոյ կայծ մ'իսկ չի կրնար ունենալ: Այս մութ աչքերը, որ տեսան «անոնց» բարբարոսութիւնը, լոյսի նշոյլ չեն կրնար ցոլացնել: Այս տախտակացած ձեռքերը, որ միայն ատելութեամբ կը պրկուին, բարի գործ չեն կրնար կատարել: Այս հոգին, որ ժամանակ չի ճանչնար, որ տեւապէս ետ կը տանի զիս այդ անիծեալ օրուան սարսափին օրհնութեան աղօթք չի կրնար արտասանել»:

Կը դիտեմ մայրս: Խլեակ մըն է արդէն, կարծէք աստիճանաբար մարմինը կը շոգիանայ: «Մայրի՛կ, եկուր մագերդ սանտրեմ», կ'ըսեմ, խօսակցութիւնը փոխելու համար: Կ'առնեմ սանտրը ու իբր թէ մագերդ կը սանտրեմ. սանտրը կը սահի լերկ գանկին վրայէն: Կամաց մը կը ծոխ ու կը համբուրեմ գլուխը: Մայրս ձեռքը կը բարձրացնէ ու կը շոյէ այտերս: Չոր ու պաղ ձեռք մըն է: Կը բռնեմ ձեռքը ու շրթներուս կը տանիմ: «Ես մեծ մեղաւոր մըն եմ», կ'ըսէ, «միւս գաւակներուս վրայ լացած ատեն, քու վրադ ալ կուլամ: Թունաւորեցի կեանքդ, մահը քու խաղընկերդ եղաւ թարմ հասակէդ: Ատելութիւնը փոխանցիկ հիւանդութիւն մըն է, քեզ ալ վարակեցի այդ անբուժելի ախտով: Ես իմ սէրս մեռելներուն տուի, քեզի գրեթէ ոչինչ մնաց, խեղճ սրբուկս»:

***

Այդ «գրեթէ ոչինչ սէր»ն ալ կորսնցուցի երկու ամիս առաջ: Հիմա երկու հոգի ենք սենեակին մէջ. ես եւ մահը: Մահը աւելի մտերիմ դարձած է. անոր մէջ կը տեսնեմ մօրս դիմագիծը: Մերժեցի հիւանդանոց, ընկերուհիներուս քով փոխադրուիլ. չէի կրնար զատուիլ մեռելներէն:

Այսօր, սենեակիս մէջ նստած՝ կ'աշխատէի վերջացնել մօրս կէս ձգած գուլպաներէն մէկը: Մատներս քնքութեամբ կը դպնային այն տեղերը, ուր մօրս մատները հպած էին: Կը դիտէի կորսնցուցած մօրս դէմքը ու արցունքները առատօրէն կ'իյնային այդ անծանօթ փոքրիկին գուլպային վրայ: Դուռը զարկին ու յայտնեցին, որ մեր ամերիկացի մէյքըրը կ'ուզէր անմիջապէս զիս տեսնել:

Շտապեցի հիւանդանոց: Մեծ հիւանդապահուհին հեւի հեւ սկսաւ խօսիլ.

— Քեզի պէտք ունինք. կ'ուզե՞ս ազատ ժամերդ զոհել այսօր:

— Անշո՛ւշտ, — պատասխանեցի, — ամենայն սիրով:

— Ինքնաշարժի զարհուրելի արկած մը պատահած է. հինգ երիտասարդներ մահամերձ վիճակի մէջ հոս բերուած են. օտարներ են, թուրքեր. կը խնդրեմ, որ անմիջապէս թիւ 15 սենեակը երթաս, գործողութեան սեղանէն նոր բերուած հիւանդին անհրաժեշտ խնամքը տալու:

— Ես թուրք չեմ խնամեր, — ըսի կտրուկ:

— Այդ ի՞նչ խօսք է. խենթացա՞ր. մահու եւ կենաց հարց է. չո՛ւտ վեր ելիր:

— Ես սենեակս կը վերադառնամ, — պատասխանեցի:

— Կեցի՛ր, — պոռաց մեր մեծը խելագարած, — քեզի կը հրամայեմ, որ անմիջապէս վեր ելլաս:

— Ես թուրք չեմ խնամեր, — չեչտեցի:

Այդ աստիճան կուտակուած կատաղութիւն երբեք չէի տեսած մեր մեծաւորուհիին աչքերուն մէջ:

— Անդգամ, — ըսաւ, — այդ ի՛նչ խիղճ է, ի՛նչ զգացում: Ո՞ւր մնաց Աստուծոյ եւ մարդոց ներկայութեան տուած խոստումդ՝ պաշտօնդ ամենայն բժախնդրութեամբ եւ անաշատութեամբ կատարելու: Ո՞ւր մնաց քրիստոնէական դաստիարակութիւնդ: Շո՛ւտ, վեր ելիր, ապա թէ ոչ՝ դուն լաւ գիտես, թէ ի՛նչ կրնամ ընել քեզի. խայտառակել կու տամ, վտարել կու տամ, ուրիշ հիւանդանոց ալ չեն ձգեր, որ աշխատիս: Շո՛ւտ, ժամանակը կ'անցնի, վե՛ր ելիր:

— Ուրիշ մէկը գտէ՛ք, — ըսի պաղարիւնութեամբ, — ես թուրք չեմ խնամեր:

Պայքար Մինչեւ Յաղթանակ

— Կորսուէ՛, անաստուած, կորսուէ՛. վաղը կը տեսնենք քեզ. անզգամ. երիտասարդը անդին կը մեռնի ու դուն հիւանդապահուհիի համազգեստով կը ժպտահարես դէմ կայնիլ ու խօսիլ. գնա՛, գնա՛, չեմ ուզեր տեսնել պժգալի դէմքդ: Գնա՛ դժոխք, կորսուէ՛:

Զգեցի հիւանդանոցը ու վերադարձայ սենեակս:

***

Զեռքերս չեն դողար երբ այս տողերը կը գրեմ:

Վարագոյրները քաշած եմ սենեակիս: Սեղանին վրայ դրած եմ մօրս, հօրս ու հինգ եղբայրներուս նկարները ու կը գրեմ այս տողերը: Սենեակիս մէջ, մահը բազմած է աթոռներուն, սեղանին, մօրս ու իմ մահճակալներուն վրայ ու կը սպասէ ինծի: Եթէ ձեռքս երկարեմ՝ կրնամ շօշափել մահը: Բայց կը ձգեմ, որ քիչ մըն ալ սպասէ. շատ չեմ ուշանար: Զեմ գիտեր, թէ ուր են այն անձերը, որ պիտի սիրէին զիս այս աշխարհի վրայ: Հիմա ո՛չ մէկ անձ ունիմ. պարտաւոր չեմ սիրել ոչ ոք: Ես կեանքէն ոչինչ չեմ առած. ունիմ՝ ինչ որ տրուած է ինծի: Կեանքս ասկէ ետք պիտի ըլլայ մօրս կեանքին շարունակութիւնը: Շատ տկար եմ ես մօրս տառապանքը կրելու համար: Կը խորհիմ, թէ մայրս մտային բնականոն վիճակ մը ունէ՞ր արդեօք: Ինչպէ՞ս կարելի է տեսապէս տառապիլ ո՛ւ առել ու շարունակել կեանքը:

Ինչո՞ւ աններելի մեղք կը համարուի վերջ տալ կեանքի մը, որ իմաստը կորսնցուցած է ամբողջովին: Ե՞րբ կը վերջանայ կեանք մը. երբ հոգին ձգէ՞ մարմինը, թէ երբ հոգին մեռնի մարմինն մէջ: Հոգիս թոյնով լեցուն է. ինչո՞ւ այդ թոյնը չփոխանցել մարմնիս ու վերջ տալ սա ատելութեան, որ ժառանգած եմ մօրմէս: Ինչո՞ւ չեմ կրնար խնամել զանոնք: Աչքերս հոգիէս զատ ուրիշ բաներ չեն տեսներ շուրջս. այդ հոգին թշնամի է ինծի, զարշահոտ է դարձած: Մարմինս իր թարմութիւնը շատոնց կորսնցուցած է, առանց սիրոյ ամենափոքրիկ նշոյլն իսկ տեսնելու: Նահատակ սիրելիներուս ամէնէն զժբախտը եղած է մայրս: Մօրս հոգեվարքը տեւած է երեսունհինգ տարի: Ես հոգեվարքէն կը փախչիմ: Ես մահէն չեմ վախնար, կեանքն է, որ կը վախցնէ զիս, անիմաստ, վնասակար եւ պիղծ կեանքը:

***

Կէս գիշեր է հիմա, պիտի մտնեմ անկողին ու վաղուան արշալոյսը պիտի շտեմնեմ: Խիղճս հանդարտ է. վստահ եմ, որ ոեւէ մէկուն վնաս

մը չեմ հասցըներ այս քայլովս: Մահը անհամբեր ինծի կը սպասէ՝ ամբողջացնելու համար մեր ընտանիքին պատմութիւնը:

Կ'ուզեմ, որ մարմինս յանձնուի համալսարանի մը բժշկական դպրոցին: Կ'ուզեմ, որ մարմինս յօշոտուի դանակներու տակ:

Կ'ուզեմ, որ ունեցած բոլոր դրամս ու ինչքերս տրուին մեր հիւանդանոցին՝ աղքատներուն բաժնուելու համար:

Վերջին կամքս է: Քսան ոսկի դրած եմ համազգեստիս գրպանը, Կ'ուզեմ, որ այդ գումարը տրուի իմ հայ ընկերուհիներէս ոեւէ մէկուն, որ պէսզի ծաղկեփունջ մը տանի ու զետեղէ մօրս շիրմին վրայ:

Ահա, ես կ'երթամ:

ԱՆԻ Մ. ՔԱՐԵԱՆ

Քանի մը օր ետք՝ կարդացիմ Պէյրութի օրաթերթերում մէջ.

«Վերջերս յաճախակի դարձած են անճմասպանութեան դէպքերը Պէյրութի մէջ: Երէկ, հայ հիւանդապահուհի մըն ալ վերջ տուած է իր կեանքին՝ թոյն առնելով: Մանրամասնութիւնները կը պակսին»:

1915 ՍԵՒ ԹՈՒԱԿԱՆԸ

Հայոց Պատմութեան մէջ ամէնէն դժնդակ թուականը եղած է 1915ը: Մենք շատ ջարդեր ունեցած ենք, կողոպուտներ, գաղթներ, սակայն 1915ի եղածը՝ հայ ժողովուրդին իսկական գոգգոթան էր:

1915էն շատ առաջ, Կարմիր Սուլթանէն մինչեւ Իթթիհատականները թուրք կառավարութիւնը ամէն գնով հետապնդեց հայաջինջ քաղաքականութիւնը: Անոնք զինեցին քիւրտ տգէտ ժողովուրդը ընդդէմ հայ ռամիկ տարին, հրապարակային զնդակահարումներ ու կախաղաններ կազմակերպեցին, գրգռելով թուրք ու քիւրտ խուժանին կրօնական զգացումները հայոց դէմ:

Հայը զրկուած էր որպէս մարդ ապրելու ամէնատարրական իրաւունքէն՝ նոյնիսկ իր սեփական հոգին վրայ: Այս պայմաններու մէջ Ժ. Պարու երկրորդ կէսին պոռթկաց մեր ազգային յեղափոխութիւնը: Հայը որոշեց զէնքի ուժով թօթափել ստրուկի լուծը եւ հրապարակ եկան անձնուէր հայդուկներ, որոնք ձգած իրենց տունն

Պիտի Պաշարիճք Ամէն Միջոցներով

ու տեղը, իրենց անձնական հանգիստն ու հաճոյքը «Յարի փոխան գէնքը գրկած» ինկան լեռները ի խնդիր կորսուած արդարութեան:

Եկաւ չարագուշակ 1915 թուականը: Աշխարհի մեծ պետութիւններ երբ զրազուած էին համայնակուլ պատերազմով, թուրքը սկսաւ իր ծրագրած զանգուածային ջարդին ու կոտորածին, գաղթին ու աքսորին: Անպատմելի միջոցներով Ապրիլ 24ի գիշերը զրկեց հայութիւնը իր մտաւորականութենէն՝ ձգելով զայն անպաշտպան ընդդէմ թուրք քիւրտ հորդաններուն, երբ զինուորական ծառայութեան կոչելով՝ չէզոքացուց եւ բնաջնջեց հայ երիտասարդութիւնը եւ իր ծրագիրը լիովին յաջողցնելու համար՝ ժողովուրդին ապահովութիւնը պատրուակելով, քչեց զանոնք դէպի սուրիական անապատները:

Բայց մենք կը մնանք կանգուն:

Ջարդերէն միայն երեք տարի վերջ՝ փայլեցաւ ազատութեան արեւը Հայաստանի երկնակամարին վրայ:

1918 Մայիս 28ին կ'իրականանար հայ ժողովուրդին դարաւոր երազը:

«Ազատ, Անկախ ու Միացեալ Հայաստան», ինչ որ մեր պայմանները ունեցող ունէ ժողովուրդին համար հրաշքի համագոր երեւոյթ էր:

Մայիս 28ին մենք մեր ապրելու կամքը՝ մեր անձնուրաց մարտիկներով կերտեցինք, չմոռնալով թուրք դահիճներուն տալ իրենց արդար պատիժը, նոյնիսկ եւրոպական ոստաններուն մէջ, ուր անոնք ծուարած էին կեղծ անուններու տակ, վախնալով հայ վրիժառու բազուկներէ:

Այսօր մեր ժողովուրդին մէկ մասը թէեւ կ'ապրի հայրենագուրկ՝ օտար ափերու վրայ, սակայն ան իր հոգիին մէջ միշտ վառ կը պահէ «Ազատ, Անկախ ու Միացեալ Հայաստանի» հեռանկարը:

ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ ՄԸ
«ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ» ՈՒԽՏԷՆ

ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Նահատակներու արիւնը սրբացուցած է մայրենի հողը: Հողը՝ որու սնունդն եղած է մարդկային արիւնը, հայու արիւնը: Յիշատակը նահատակներուն կը խոռանայ մեր մէջ եւ այդ մեռելները կը կանչեն, կը հեծեծան եւ ամէն մէկուն սիրտը կը դառնայ այդ արարողութեան խորանը: Լռութիւնը մեռելային է, արձագանգը ահեղ:

Քաղքենիացած կեանքի հաճոյքները, ճոխութիւնը, փարթամութիւնը եւ շողը կեղծ է հայուն համար. վաղանձուկ են այդ բոլորը. ճշմարտութիւնը կը մնայ եւ այդ ճշմարտութեան հասնիլը կը դառնայ ամէն մէկուն հաւատամքը:

Հայը կը գիտակցի թէ իրաւունքներ չեն տրուիր, այլ՝ կ'առնուին. այդ գիտակցութիւնն է որ կը մղէ հայ պատանին, երիտասարդը, ծերն ու պառաւը գրկելու զենքն հայրենի հողի ազատագրման, զենքն՝ հայու իրաւունքներու վերատիրացման. չկայ մարդկային արդարութիւն, չկայ մարդկային իրաւունքներ: Կայ փոխադարձ շահեր, կայ իրաւագրկումներ... այդ իրողութեան գիտակցած էր Սիւսանիոն եւ ըսած. «Ով մարդակային արդարութիւնն, թող ես թքեմ քո ճակտին»:

Անտառային օրէնքով ապրող այս ընկերութեան մէջ, իրաւունքն եւ ուժը, իրար լրացնելով եւ իրար հետ ներդաշնակուող բառեր են. չկար իրաւունք. «Իրաւունքը զօրաւորին է» ասացուածքը շատ ճիշդ է եւ իրապաշտ. Այս իրողութեան ալ գիտակցած էր հայը երբ հայ գուսանը կ'երգէր, «Միայն զէնքով կայ հայու փրկութիւն»:

Հայութեան այս դատը կը կարօտի բոլորին անխտիր բոլորիս զոհողութեան. բոլորս զինուոր պէտք է դառնանք ի նպաստ այդ դատին լուծման:

Հսկայ է թշնամին: Հսկայ իր արդիական զէնքերով: Հսկայ իր հսկայածաւալ բանակով: Այդ մէկը խրտչելու ազդակ մը չէ, այլ՝ յաւելեալ մղովի, յաւելեալ զոհողութեան, յաւելեալ կամքի:

Մարդկային կամքը ամէնամեծ զէնքն է տրուած մարդուն. այդ կամքը կը դառնայ ամէնէն արդիական զէնքէն ուժեղ, կը խորտակէ պարիսպները, կը տապալէ աննահանջը, կը վերածուի շողի, որ կը փարատէ ամէնամուրթ խոռչները. այս կամքը ունի հայը, տեսնելու իր երազներուն իրա-

Կը Գտնուի՞նք Աշխարհի 2որդ Ծագերուն

կանացու՝ այս կամքով է որ կը յառաջանայ
հայը դէպի յաղթանակը: Կ'իյնան շատեր, բայց
այդ արիւնին կանչը կը վերածուի նոր զոհ-
դուծիւններու եւ պայքարելու ոգիի ազդակ: Թող
չկարծէ թշնամին թէ այդ արիւնը մեզ կը խրտչե-
ցընէ:

Այդ պայքարի գիշերային երկունքէն կը ծնի
հրաշալի արշալոյս: Արշալոյս մը որ կը պայ-
ծառացնէ հողը, սնունդ կը հայթայթէ արիւնով
սնացած ծաղիկներուն. ծաղիկները տարբեր բոյր
ունին, մեռելային չեն այլեւս. ծաղիկները կը
բուրեն յոյս, նոր հաւատք, պայծառ ապագայի:

Արարատին նայուածքները ժպտուն են
այլեւս: Ան տեսած էր իրաւագրկումը, պայքարը
եւ յաղթանակը: Արարատի դազաթը դեռ եւս
ճերմակ. սակայն ոչ ձիւնով. այլեւս պիտի չձիւնէ
Արարատի վրայ, մշտական ճերմակ վարդեր ծաղ-
կած են հոն ուր պիտի ամէն նոր արշալոյսի հետ,
իր ժողովուրդը:

Սօսիներուն եւ բարտիներուն մէջ հովը կ'երգէ
երգը, երգը յաւերժական յաղթանակի:

ՅԱՂԹԱՆԱԿ

THE ENEMY

I love what is mine,
And I hate what is his.
I wish life for me
And death for him.

I wish for what is mine
And so does he.

He wishes to take my life
And the life of what is mine.
He has not my life,
But he has what is mine.

He has the life of my ancestors;
He has their blood;
He has their right.

He has my liberty
And my right to choose my way of life.

He is the reason for my struggle;
He is the reason that when it seems
all is lost and hopeless, I see him and
I wish not to drop out of life, but to go on.

I have a cause,
And I want to fight for it and make
it a reality.

His wish for my death is more reason
to live than any other.

What he wishes more than anything
else is for my assimilation. He wants
me to lose my identity, to lose the
wish for what is mine, to lose my
everlasting love for my nation and my people.

He wants my mind —
to control it.

He wants my heart —
to make me unfeeling.

He wants my spirit —
to suppress it.

And
He wants my soul —
to annihilate me.

what I live for. If I do not
pursue my cause, then
I have no right to live.
I would not deserve to live, because
it is my duty, to serve not only my
nation and my people but also humanity
and justice. However, it is more than
a duty:

It is an undieing zeal to serve.

To me, wanting to serve my nation is
having to suffer for it —

To die for it.

I see no other death than that;
For me, it is the only way to die.

He stands in the way of my cause;
He wishes to silence me;
He wishes to suppress my cry for justice;
He wants no one to know of my cause.

He is THE ENEMY,
The enemy of justice,
of liberty,
of everything
that is good, that is right.

He is my enemy —
THE ENEMY OF ALL.

H. Berberian

Կեցցէ՛ Հայ Յեղափոխական Ռաշնակցութիւնը

Armenian Oral History

Armen K. Hovannisian

In ten or twenty years the few remaining members of the last generation of Armenians born in the Armenian homeland will have died. They will take with them the legacy of life on Armenian soil, the legacy which today cannot continue. It would be even more tragic if the memories of historic Armenians would be lost to the silence of eternity.

A handful of students, under the guidance and direction of UCLA Professor Richard G. Hovannisian, the Armenian Assembly, the Zoryan Institute, the Armenian Film Foundation, and others have undertaken the important task of recording (audio and visual) the recollections of these elder Armenians. Although the interviewers pose questions which deal with economic, political, ethnographic, and social issues, and which span the length of the interviewee's lifetime, these old but sage Armenians find the epicenter of their life story to be focused on just a few years, those around 1915 when they witnessed the decimation of their people.

Although the details of each interviewee's experiences are strikingly unique, the survivors paint similar pictures of death and deportation. In April 1915 the Young Turks set into motion the apparatus which would by the end of that year uproot almost every Armenian family from its ancestral homeland (the cities of Constantinople and Smyrna were exempted because the foreign eye was watchful there). Of the approximately 2.5 million Armenians living in the Ottoman Empire only a fraction were to escape the systematic annihilation. Those who were massacred outright, the able-bodied men, were lucky in the sense that they did not suffer through the agonizing and prolonged death marches in the Mesopotamian valleys and Syrian deserts. The plan worked so effectively that the Young Turk leader, in eliminating the Armenian population, would later boast of their successful implementation of a final solution to the Armenian Question. The process of mass murder and deportation is documented in the interviews with the survivors.

The survivors have seen the brutality of Turkish authority and of the Turkish hoipolloi against their families and people as a whole. Because of such trying and traumatic experiences the survivors are often caught up in deep emotion while relating these dark pages of their life. Each survivor has been inflicted an unhealable wound and although talking about the death and deportation of his family inflames such a

wound, the survivor is relieved after he has depicted this episode of his life. Until being interviewed many of these Armenians had never told the story of their humiliation by the Turks; consequently, after the interview the survivor feels as though he has fulfilled the need of letting out his deepest feelings. The interviewee knows now that the Armenian experience will not be forgotten. In these interviews, the Armenian tragedy is not conveyed through scholarly platitudes or complex discourses, but rather through the urgency and precision of eyewitness accounts. The interviews reveal human life as a real concern and not as a mere statistic.

In the Armenian oral history projects those who are interviewed are not famous people, but rather they are the ordinary folk who once were the backbone of Armenian society. It is the farmer from Kharpert, the student from Erzeroum, the coppersmith from Van, and the orphan from Sepastia who emit the great streams of information. Since most of these survivors leave no written accounts of their lives, one must capture their inner feelings, emotions, opinions, and attitudes through talking to them. Great importance is attached to even the most remote piece of information (i.e., the name of a church, the floorplan of a house, etc.). In this process the interviewer becomes part of history as he grasps the immediacy and relevance of life on the lands.

It is the intersection of an individual's life with an historic event which lends significance to oral history. It is precisely this type of junction which characterizes the Armenian oral history projects. Set against the background of the massacres and deportations, the interviews bring to life the legacy of the Armenian homeland.

Ես Վրէժս Կ'առնեմ

1915ին, թուրքերը մեր ժողովուրդին վրայ յարձակեցան, գրաւեցին մեր տուներն ու գոյքերը: Եւ մեր մեծ մայրերը եւ մեծ հայրերը մեռան, յետոյ թուրքերը գրաւեցին մեր հողերը:

Ես մինչեւ այսօր իմ վրէժս կ'առնեմ: Սկսեի եմ պզտիկ բաներով, օրինակ, հայկական վարժարան երթալ, հայերէն խօսիլ, նաեւ Հ.Ե.Դ.ի անդամ եմ: Ասոնք թէեւ պզտիկ բաներ են, բայց կ'օգնեն նպատակին:

Երբ մեծնամ, պիտի շարունակեմ իմ վրէժս առնել ծառայելով Հայ Դատին:

ՍԱԼԻԹ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

12 տարեկան

«ՆԻԿՈԼ ԴՈՒՄԱՆ» Կրտսեր Ուխտ

Անգամ Մըն Ալ Պիտի Զջարդուիմք

Political Rally in Honor of Our Political Prisoners

On Sunday, April 1, at the Montebello Bagramian Hall, a political rally was held in honor of the Belgrade Two, Harutioun Levonian and Raffi Elbekian and other political prisoners.

Master of ceremonies, unger Sako Berberian opened the program after which unger Tamar Der Megerdichian of the Simon Zavarian Junior Chapter recited.

Unger Sako then stated the two main purposes of the rally which were first to bring together the Armenian youth to respect the sacrifice of our political prisoners, and also to take advantage of this opportunity by renewing our vow of dedication to our cause. Then, unger Sako invited unger Maral Israbian who spoke on behalf of the ARF Shant Student Association and stressed the commitment of Shant members to the same cause in which the political prisoners believe and that their imprisonment is a call to struggle to which the Armenian people have responded again and again.

This was followed by the singing of "Tigunk Layn" by Simon Vratzian Junior Chapter ungers Alina and Aram Dorian.

Unger Hagop Bedigian was then called on to read Levonian's speech which was delivered on the last day of his trial. The speech summarized Armenian history and repeated that their act in Belgrade was politically motivated and only against the Turkish government's representatives.

Then, unger John Kossakian delivered the keynote speech in Armenian stating that although the Armenian people are blamed for using force in trying to resolve the Armenian Cause, we have learned that peaceful means do not work. Unger John then cited some current examples where peaceful means have not worked such as paragraph 30 and certain resolutions pending before the Congress. He concluded by saying that the acts of our political prisoners call on us to struggle and give us the courage to continue.

Afterwards, unger Viken Yacoubian sang three songs of which one's music was written by him and the lyrics by unger Viken Hovsepien.

The songs were followed by the reading of the biographies of the Lisbon five by ungers Nazik Vartanian and Taline Gureghian.

The keynote speech in English was delivered by unger Sarkis Ghazarian who began with a story showing the difference between involvement and commitment and pointed to the commitment of our political prisoners. Unger Sarkis stressed that the

struggle of the Armenian people is not a new one and that we are blamed for using force to regain our rights by the same nations who use force to deny rights. He continued by saying that all Armenians have become political prisoners because we stand up for our rights and voice our demands. Unger Sarkis concluded by saying we can either continue our struggle against all forces against us, or cease to exist as a people. The choice is ours but those honored today have made their choice clear.

The last speaker was unger Lorig Titizian who spoke on behalf of the AYF Central Executive. Unger Lorig stated that undoubtedly Levonian's last speech served to reinforce our conviction that our cause has international relevance. She concluded that if the Armenian people can give birth to people like Levonian and Elbekian, then it is only a matter of time before we can reclaim our lands.

The rally ended with the singing of "Harach Nahadag" by the audience.

H.B.

ՀԱՄԱՐԻԿԸ ԱԶԱՏ Է

Այդ օրը չափազանց յոգնած էի. դաշտագնացութեան դացած էինք ընկեր-ընկերուհիներով այնքան վազած ու վազվզած, որ իրիկունը կանուխէն անկողին մտայ, ու անմիջապէս քնացայ:

Մէկէն, Համբիկը դէմս ելաւ ու ըսաւ.

— Ո՞ւր Անի:

— Ինչպէ՞ս թէ ուր, քեզի այձեւելու կու գամ:

— Հապա գիտես ո՞ւր եմ:

— Ո՞ւր պիտի ըլլաս, բանտն ես:

— Ո՛չ, ո՛չ, ես բանտարկուած չեմ, ես ազատ եմ:

— Լսէ գիս, թէ ինչպէս ազատուեցայ: Այն վերջին օրը իմ դատաւարութիւնս տեղի կ'ունենար, ինծի վերջնական վճիռ տալու համար: Դուք հարիւրաւոր երիտասարդներ ցոյց մը կազմակերպած էիք ի նպաստ ինծի: Պատաստներ ունէիք ձեր ձեռքերուն: Արդարութիւն: Համբիկը Անմեղ է. Ազատուիլը կը պահանջէիք: Ձեր ձայնը ես կը լսէի, վերացայ եւ մոռցայ բանտարկեալի վիճակս. ես ալ կարծես ձեզի հետ ուրիշ Համբիկի

Յեղասպանին Մի Տաք Հիւէական Ուժ

Համար ցոյց կ'ընէի. ձեր առոյգ ձայները դատարանի պատերն անգամ կը թողացնէին. բայց անօրէն մարդիկ նկատի չառին ձեր բողոքի ձայնը եւ ոչ ալ իմ անմեղութիւնը. նախապէս որոշած էին զիս դատապարտել, որովհետեւ թուրք ամօն այդ կը սպասէր. որովհետեւ հայ եմ, եւ թուրքի հետ հաշիւ ունինք մաքրելիք. եւ առանց իրենց խղճին ու երկրի մարդկային իրաւունքներու պաշտպան հանքամանքի տրամադրութեան, ինծի ցմահ բանտարկութեան վճիռ տուին: Դուք դուրսն էիք:

Ամէն ոք կը յուսար եւ կը սպասէր որ ես անպարտ պիտի արձակուիմ, հակառակը պատահեցաւ: Ասիկա ընդմիջում յառաջացուց ձեր շարքերուն մէջ: Դուք բարկութեամբ եւ կատաղութեամբ այս անօրէն վճիռին դէմ պողացիք ու կանչէցիք, բայց ձեզ կրկին լսող չեղաւ. եւ դուք այդ օրը տուն չգացիք: Երիտասարդներ իրարու քով եկաք եւ իրարու ականջին բաներ մը բանրասեցիք: Երբ գիշերը բաւականին յառաջացաւ, հաւաքուեցաք եւ գիշերային լուսութեան մէջ եկաք իմ բանտի խուցս այցելելու: Այնքան բարկացած ու այլալից էիք որ ոչ կարգ ոչ կանոն նկատի առիք: Խորտակեցիք դուռները եւ զիս առած դուրս ելաք: Երբ դուրս ելանք ու բաւական հեռացանք բանտի շրջափակէն մէկէն կայնեցաք. ձեզ առաջնորդող երիտասարդներէն մին իրական հերոսի տիպար, զիկնեղ, զանգուր մազերով, առիւծադէմ Ասպետ մը ըսաւ.

— Համբիկ լսէ զիս. այսուհետեւ ազատ ես բանտի խուցին: Մեր սրտի ու հոգիի մէջն ես դուն: Մեր էութեան մաս կը կազմես: Նայիր, մեր աչքերուն մէջն ես: Մենք բոլորս Համբիկներ ենք դարձած քու հոգիով, կամքով եւ զազափարիդ լուսաւոր ճաճանշաւորուած ու մկրտուած:

Յանկարծ բոլորս միասին «ԿԵՑՑԷ՛ ՀԱՄԲԻԿ» գոռացինք: Այնքան զօրաւոր էր կանչը որ ընդհանուր արթնցայ:

Ո՛հ ինչ լաւ էր այս վիճակը բայց...

Աւա՛ղ որ երազ էր:

ԱՆԻ ՊՕՂԻԿԵԱՆ «ՍԻՄՈՆ ԶԱԽԱՐԵԱՆ» ՈՒԽՏ

ԱՊՐԻԼ 24

Ամեն անգամ երբ լսում եմ
կամ արտասանում այս 2 բառը
Սարսուռ է անցնում ամբողջ մարմնովս
Ու հոգիս լցվում վրէժի թույնով
Ու սուր կսկիծով այրվում է հոգիս.

Ապրիլ 24

Դու հավերժ հիշվող

Հայ ազգի համար

Ողբալի մի օր:

Ապրիլ 24

Մեկ ու կես միլիոն

Սուրբ հայ ժողովուրդ

Կոտորվեց միայն.

Օրն այդ ողբալի:

Եվ ինչի համար.

Անպատկառ թուրքի

Հանոյքի համար

Թէ Հայաստանին

Տիրել ցանկացավ

Օ՛ր թուրք գարշելի

Սխալվում ես դու

Մեր անվախ քաջերի

Հաղթել չես կարող:

Հիշեմք եղբայրներ

Օրն այդ ողբալի

Հիշեմք եղբայրներ

Մեր կորուստները

Մեր փոշիների ու եղբայրների

Այն սուրբ արյունը

Որ թափեց թուրքը

Ուրեմն եղբայրներ

Եկէ՛ք միանանք

Ու քարձր պահեմք, հավերժ

Մեր սուրբ քաջերի

Մեր սուրբ հայ ազգի.

Մեր սուրբ պատիվը:

ՍԹԵԼԼԱ ԲԱԼԱՍՍՆՅԱՆ

«ՌՈՒԲԷՆ» ՈՒԽՏԷՆ

Հողերու Ազատագրումը Ամէնէն Հիմնականն է

Roupen Der Minassian

A renowned Fedayee, the Defense Minister in the government of the Republic of Armenia, a reputable leader in the A.R.F., and a respected author, Roupen Der Minassian has left a legacy that will inspire many Armenian generations to come.

Roupen was born in 1883 to a well-to-do family in Akhalkalak, a well known Armenian province annexed by Soviet Georgia in 1922. He received his elementary education in his hometown, then attended Kevorkian Jemaran in Etchmiadzin. He then traveled to Moscow, and studied at the Lazarian Jemaran.

Roupen wanted to help the Armenian people living in Turkish Armenia; as a step to reach that goal, he joined the Russian army where he received good military training and became an officer. During his stay in Moscow, he participated in student revolutionary groups and then joined the A.R.F.

In 1903 he went to Tiflis, where the A.R.F. was headquartered, with the hope of obtaining an assignment to go to Turkish Armenia and fulfilling his cherished dream. From Tiflis he was sent to Kars, a Caucasian Armenian city bordering Turkey. It was in Kars that he became acquainted with the A.R.F. organizational structure, and the revolutionary tactics of obtaining firearms and ammunition by smuggling them across the border into Vasbouragan and Daron (Turkish Armenia). In Kars, Roupen met with Aram, the future founder of the Independent Republic of Armenia, and many other renowned A.R.F. leaders. The discussed strategies for arming the Armenians in Turkey and leading them to overcome their oppression.

He then traveled to Erevan, where he met Nigol Touman, one of the most respected Fedayees. Together they crossed the border and went to Aderbadakan, Persia. There he learned that the A.R.F. Bureau had ordered Nigol Touman to form an expeditionary group of experienced Fedayees to go help the people of Sassoun, for the Armenian revolution had already erupted there. Roupen pleaded to be allowed to join the expedition, but was first rejected by Touman for his lack of experience. Roupen insisted, and after proving his first class marksmanship, was admitted to the group.

As the expeditionary forces crossed the Turkish border from Persia, they were noticed by Kurdish tribesman. Turkish border forces were notified, and a ferocious battle started. Not being able to cross the enemy lines, the group retreated to Persia.

Roupen found himself in the Monastery of Thadeus (Tadeii Vank). The Vank was 15 miles from the Turkish border in Persia and was used by the Fedayees as an intelligence and observatory post. The head monk (Vartabed), Undsays, was himself a

revolutionary. With his knowledge and aid, Roupen finally succeeded to cross the Turkish border and reached Van.

After a short stay in Van, he went to Shadakh, which is the mountainous region in the province of Vasbouragan. There he did fieldwork among the Armenian peasants with Ishkhan, whom he had met in Kars. Roupen was arrested by Turkish authorities, imprisoned, but managed to escape.

His journey from Shadakh to Sassoun was one filled with adventures and accidents, during which he came close to death many times. In the spring of 1905, he finally arrived in Sassoun, the "Eagle's Nest" of the Armenian Plateau.

Sassoun had just been the theater of ferocious battles between elite groups of Fedayees (led by Antranig, Hrayr, Mourad, Sebouh, Kevork Chavoush, Avo, Sumpad, and many others), and the Turkish regular army of Kurdish fighters, who outnumbered the Fedayees ten to one. The Sassoun revolt of 1904 had ended with the Fedayees retreating to Vasbouragan. Local Fedayees were scattered and needed to be reorganized and oriented. The Armenian populace of the region was discouraged and depressed. Enormous efforts were needed to restore faith in revolution and hope for the future.

But young Roupen was fortunate. In the mountain niches of Sassoun, in the forest of Kizilaghaj, he was embraced by legendary figures such as Kevork Chavoush, Magar, Manoug, Kale, Cholo, Vartan Vartabed (head monk of St. Garabed Monastery), and many other famous Fedayees, who would eagerly help him reorganize the Fedayees and the people.

His life in Sassoun, from the spring of 1904 until the summer of 1908, was one of the most fascinating epics of modern Armenian history. His travels at night from mountaintop villages to the farmlands in Moush in a treacherous environment, his encounters with Turkish government forces and Kurdish auxiliaries, his dealings with difficult problems, and so on, made him one of the most interesting and admirable figures of the Armenian Revolution.

Roupen's burdens doubled after the tragic death of Kevork Chavoush in 1907, since Chavoush generally led the guerilla activities.

The establishment of a constitutional regime in Istanbul in 1908 brought relief to Sassoun and the Fedayees. Roupen came down from the mountains, went to Istanbul, and then to Varna, Bulgaria, where he participated in A.R.F. 5th World Congress.

After the counter-constitutional coup in 1909, led by Turkish reactionary factions, and the massacre of over 30,000 Armenians in Adana, Roupen proposed to the A.R.F. Bureau a plan designed to overthrow the Turkish government and take matters into Armenian hands. The plan was considered very risky and abandoned.

Roupen then went to Switzerland and studied chemistry to satisfy his science-thirsty mind.

In 1914 Roupen was delegate in the A.R.F. 8th

Կեցցէ՛ Հայ Յեղափոխական Ռաշնակցութիւնը

World Congress in Erzerum. World War I erupted while the Congress was still in session. The Young Turk government sent two emissaries to the Congress to persuade the delegates to start a revolt against the Russians in the Caucasus. In turn, the delegates tried to persuade the Turkish emissaries that entering the war on the side of Germany would be catastrophic for Turkey. The Congress was dispersed without completion of the agenda.

Sensing the ominous future events, Roupen hurried to Sassoun again. In the fall of 1914, Turkey entered the war on the side of Germany and Austria-Hungary, and attacked the Russians on the Caucasian front, where they were badly defeated.

In the spring of 1915, Turkey started her well-planned elimination of the Armenian people by mass deportation and systematic extermination. Daron was not spared. After massacring the Armenians in the region of Moush, the Turkish forces moved to the mountainous areas. Under the leadership of Roupen and Goms, Sassoun resisted heroically. Being cut off completely from the outside world, and their food and ammunition finally exhausted, the most atrocious tragedy was implemented on the brave people of Sassoun. From the 200,000 Armenians of Daron, only 30,000 people escaped death and reached the Russian border. Among them were Roupen and Goms.

It is well understood that Roupen could never speak or write about the unparalleled odyssey of the years of 1915-1916.

For months, Roupen wandered in the Caucasus, trying to overcome the horrible shock. He was then called to Tiflis to participate in the Armenian National Council.

After the declaration of the independence of Armenia on May 28, 1918, the Armenian National Council automatically became the provisional government of the Armenian Republic. With the Council, Roupen moved to Erevan, which became the capital of the Republic. There he was elected as a representative to the Parliament, where he served until May, 1920.

When the communist uprising of May 1, 1920 took place, and the A.R.F. Bureau took over the government, Hamo Ohanchanian became Prime Minister and Roupen became Minister of War, subduing the revolt.

With the fall of the Republic and the establishment of the communist regime in Armenia on December 2, 1920 Roupen took the road of exile.

After a short stay in Iran, he moved to Paris and then to Cairo. During World War II, he lived in Jerusalem, Palestine, for almost two years. From 1944 to 1948 he lived in Beirut, Lebanon. The last three years of his life were spent in Paris, France, where he passed away in the fall of 1951.

Roupen left behind a rich legacy. His seven volume memoirs are filled with fine details which reveal unknown heroes, traditions, and an unequaled

description of the Armenian heartland. He had a deep sense of history and politics, and his analytical mind could record the smallest of details. Also, when the Armenians declared independence in 1918, its territorial boundaries were limited to the Erevan province where the majority of the population was Tartar. Roupen cleared the area of its hostile elements by forcing the Tartars to leave, since their presence was preventing military and civilian movement.

A renowned Fedayee and an A.R.F. leader, Roupen Der Minassian has left his mark in our history and has set an example for us to follow.

(This biography will comprise a part of the 1984 A.Y.F. Camp Educational, prepared by Salpy Manjikian.)

Վերջին Լուր

Սոյն թիւը տպագրութեան յանձնած ժամանակ տեղեկացանք թէ Միացեալ Նահանգներու Ներկայացուցիչներու Տան (Քոնկրէս) ներկայացուած Հայկական Ցեղասպանութեան բանաձեւը Պետական Քարտուղարութեան ճնշումին պատճառով ձախողութեան դատապարտուած է:

Այս բանաձեւի համար ապահովուած էր աւելի քան 230 քոնկրէսմէններու քուէները (մեծամասնութիւն ունենալու համար կարիքը կար 218 ձայնի) եւ յաղթանակը ապահով կը նկատուէր: Սակայն, Պետական Քարտուղարութիւնը մղուած Րէկընի հակահայ քաղաքականութենէն ժողովաւարական արգելքներ հարուցանելով արգելք հանդիսացաւ բանաձեւի քուէարկութեան, իր սաղմին մէջ խեղդելով ԽԱՂԱՂ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՈՎ իրազօրծուելի ապահով յաղթանակ մը:

**Պիտի Շարունակինք Պաշարիլ Բոլոր
Միջոցներով**

Ապրիլ Ամիսը Հայոց Պատմութեան Մէջ

- ԱՊՐԻԼ 1, 1909. — Սկիզբ Կիլիկիոյ մեծ ջարդին: Ուր կը կոտորուին շուրջ 25,000 հայեր:
- ԱՊՐԻԼ 2, 1848. — Անհետացում Խաչատուր Աբովեանի, հեղինակ «Վերք Հայաստանի»:
- ԱՊՐԻԼ 2, 1896. — Ծնունդ՝ Սողոմոն Թեհլիրեանի:
- ԱՊՐԻԼ 2, 1921. — 11րդ Կարմիր Բանակի օգնութեամբ, պոլշեիկները կը վերագրաւեն Փետրուարեան ապստամբութեան շնորհիւ ազատագրուած Երեւանը:
- ԱՊՐԻԼ 3, 1915. — Արիւնարու կուսակալ Ճեւտէթ դաւադրարար կը սպաննէ Հայ յեղափոխութեան մարտական ամենափորձառու գործիչներէն՝ Վանայ Իշխանը (Նիկոլ Պօղոսեան):
- ԱՊՐԻԼ 3, 1981. — Գոփէնհայն, (Տանիմարգա), մահափորձ թրքական հիւպատոսին (Շէվիթ Տէմիր) ծանր վիրաւոր: Արդարութեան Մարտիկներ:
- ԱՊՐԻԼ 4, 1915. — Ճեւտէթի դաւադրութեան նաեւ զոհ կ'երթայ Վասպուրականի դաշնակցական ղեկավարներէն՝ Արշակ Վառմանը:
- ԱՊՐԻԼ 4, 1973. — Փարիզ, 4 tear gas նետուած թրքական հիւպատոսարանի շէնքին վրայ: Ոչ մէկ վնաս:
- ԱՊՐԻԼ 5, 1915. — Վանի մէջ բոլոր կուսակցութիւնները կը միանան եւ կը վճռեն ինքնապաշտպանութեան դիմել:
- ԱՊՐԻԼ 10, 1938. — Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Խորէն Ա. խեղդամահ կ'ըլլայ համայնավար չեկիստներու ձեռքով, էջմիածնի կողոպտումին ընդիմանալուն համար:
- ԱՊՐԻԼ 12, 1904. — Սասնոյ Ապստամբութեան լաճկանի կոիւր, ղեկավարութեամբ հայդուկապետ՝ Սերաստացի Մուրատի:
- ԱՊՐԻԼ 13, 1982. — Օթաուա (Գանատա), մահափորձ թրքական հիւպատոսի commercial conseiller-ի (Հ.Ա.Հ.Գ.Բ.):
- ԱՊՐԻԼ 14, 1866. — Մահ բանաստեղծ եւ հասարակական գործիչ Միքայէլ Նալբանդեանի:
- ԱՊՐԻԼ 16, 1820. — Ծնունդ Խրիմեան Հայրիկի:
- ԱՊՐԻԼ 17, 1922. — Արամ Երկանեան եւ Արշաւիր Շիրակեան, Պերլինի փողոցներուն մէջ կը գնդակահարէն Պէհաէտին Շաքիրը եւ Ճեմալ Ազմին:
- ԱՊՐԻԼ 18, 1855. — Մահ Հայաստանի Հանրապետութեան խորհրդարանի նախագահ՝ Աւետիք Սահակեանի (Հայր Աբրահամ):
- ԱՊՐԻԼ 19, 1895. — Անգլիոյ, Ռուսաստանի եւ Ֆրանսայի դեսպանները կը սկսին մշակել հայկական նահանգներու բարենորոգութեանց «Մայիսեան» ծրագիրը:
- ԱՊՐԻԼ 19, 1980. — Մարսէյլ (Ֆրանսա) ուսմբի պայթում թրքական հիւպատոսարանին վրայ (Հ.Ա.Հ.Գ.Բ.):
- ԱՊՐԻԼ 20, 1948. — Մահ հայ վշտի եւ ազատագրական պայքարի գուսանին Աւետիս Ահարոնեանի:
- ԱՊՐԻԼ 21, 1982. — Ֆրանսայի վարչապետ Gaston De Farre կ'ընդունի Հայոց դէմ գործադրուած 1915-ի ջարդը: De Farre ներկայիս ներգին գործոց նախարարն է:
- ԱՊՐԻԼ 22, 1934. — Մահ Հ.Թ. Դաշնակցութեան տեսաբան եւ գաղափարախօս Միքայէլ Վարանդեանի:
- ԱՊՐԻԼ 24, 1888. — Մահ մեծ վիպասան Բաֆֆիի: (Յակոբ Մելիք Յակոբեան):
- ԱՊՐԻԼ 24, 1915. — Սկիզբ Ապրիլեան Մեծ եղեռնի: Զերբակալութիւն եւ աքսոր Պոլսոյ Ամէնէն աչքառու հայ մտաւորականներու: Կը յաջորդեն տեղահանութիւններն ու ջարդերը, որոնք շուրջ մէկ ու կէս միլիոն զոհ կը խլեն հայ ժողովուրդէն:
- ԱՊՐԻԼ 24, 1965. — Երեւան, անկազմակերպուած Մեծ Յոյց Ապրիլ 24-ի մեծ եղեռնի համար:
- ԱՊՐԻԼ 25, 1909. — Ատանայի երկրորդ ջարդը:
- ԱՊՐԻԼ 26, 1904. — Անդրանիկի ղեկավարութեամբ տեղի կ'ունենայ Սեմալի կոիւր (Սասնոյ Բ. Ապստամբութիւն): Այս կոուրին մէջ կը զոհուի Հրայր (Արմենակ, Դժոխք):
- ԱՊՐԻԼ 27, 1749. — Մահ Մխիթարեան Միաբանութեան հիմնադիր Մխիթար Աբրահամ, Վենետիկի Ս. Ղազար Վանքին մէջ:
- ԱՊՐԻԼ 27, 1904. — Մէրկէրի կոիւնները (Սասնոյ Բ. Ապստամբութիւն), Մուրատի եւ Գէորգ Զաւուչի ղեկավարութեամբ:
- ԱՊՐԻԼ 28, 1920. — Հայաստանի Հանրապետութիւնը կը ճանչցուի եւրոպական պետութիւններէ:
- ԱՊՐԻԼ 29, 1904. — Տեղի կ'ունենայ Սասնոյ Բ. Ապստամբութեան, Իշխանաձորի կոիւր:
- ԱՊՐԻԼ 30, 1915. — Մահ յեղափոխական գործիչ Սարգիս Բարսեղեանի (Վանայ Սարգիս):

Կեցցէ՛ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

- ԲԱՑՈՒՄ ..... ԺԱՄԸ ՑԻՆ
- ԱՂՕԹՔ ..... ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՀԱՅՐ
- ՏԷՐ ՈՂՈՐՄԵԱՅ ..... ԸՆԿ. Վ. ԵԱԳՈՒՊԵԱՆ
- ՅԱՐԳԱՆՔ ՎԵՐԱՊՐՈՂՆԵՐՈՒՆ .....
- Հ.Յ.Դ. «ՇԱՆԹ» ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԽՕՍՔԸ .....
- ԹԱՏՐՈՆ (Ա. ԱՐԱՐ) ..... Հ.Ե.Դ.
- ՇԱՐԺԱՊԱՏԿԵՐԻ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ .....
- ԹԱՏՐՈՆ (Բ. ԱՐԱՐ) ..... Հ.Ե.Դ.
- ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԽՕՍՔԸ .....
- ՍԱՀԻԿՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ .....
- ԹԱՏՐՈՆ (Գ. ԱՐԱՐ) ..... Հ.Ե.Դ.
- ԵՐԳ ..... ԸՆԿ. Գ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
- ՓԱԿՈՒՄ .....

“The order of life in today’s world is as it has always been before. He who does not know how to use a gun, he who is not capable of shedding blood, will be told.

‘You have no right to be free’.”

RAFFI